

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

Допускається до захисту
Протокол від _____ № _____
засідання кафедри спеціальної освіти
Завідувач кафедри д.психол.н., професор
_____ Микита ПАНОВ
«___» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості використання логопедичних технік у процесі формування
звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення

Виконавець:
студентка групи СОМ(Л)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Разумєєнко В'ячеслав Русланович
Керівник: д. психол. н., професор
Віталій БОЧЕЛЮК
Рецензент: Залановська Л.І.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 72 с., 5 табл., 2 рис., 62 джерела.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Об'єктом дослідження є процес формування звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження-педагогічні умови формування звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розв'язання проблеми формування звукової культури у психолого-педагогічній науці та практиці.
2. Визначити загальні показники сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.
4. Розробити й апробувати експериментальну методику формування звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що розроблено критерії, показники та рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення; розроблено та апробовано систему роботи щодо виховання звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, удосконалено форми і методи роботи педагога в означеному напрямі.

ЛОГОПЕДИЧНІ ТЕХНІКИ, ФОРМУВАННЯ ЗВУКОВИМОВИ, ДІТИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається сучасними вимогами, спрямованими на вдосконалення національної системи дошкільної освіти, зокрема мовленнєвого розвитку, оволодіння кожною дитиною рідною мовою як найціннішим скарбом нації, плекання любові до материнського слова, першого й могутнього наставника людини як найдієвішого вияву національної культури та історії, формування особистості в контексті національного мовленнєвого середовища. У житті людини мова виконує

найрізноманітніші функції: спілкування, передачі накопиченого досвіду, регуляції поведінки і діяльності. Починаючи говорити, дитина використовує своє мовлення для організації спілкування.

Звукова культура мовлення є складовою загальної культури мовленнєвого спілкування. Систематична робота над розвитком звукової культури мовлення допоможе дитині досконало опанувати звуковою стороною мови. У процесі виховання звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку формується фонетична компетенція. Своєчасно організована робота щодо виховання звукової культури мовлення є міцним підґрунтям для подальшого успішного навчання дітей у школі, навчання читання і письма.

Дошкільна дитинство - сенситивний період для розумового, естетичного і морального розвитку дітей, яке проходить максимально ефективно при повноцінному володінні рідною мовою. Чим вільніше ранньому віці починається навчання рідної мови, тим вільніше дитина буде нею користуватися в майбутньому.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає сформованість у старшого дошкільника фонетичної компетенції, а саме, оволодіває чіткою вимовою всіх звуків рідної мови і звукосполучень, відповідно до орфоепічних норм; має розвинений фонематичний слух, що дозволяє диференціювати

фонемі; оволодіває мовними і немовними засобами виразності та прийомами звукового аналізу слів; усвідомлює звуковий склад рідної мови.

Формування звукової культури мовлення завжди вважалося одним з ключових питань мовленнєвого розвитку в дошкільному віці. Дослідники загострювали увагу на тому, що одночасно з роботою над правильною вимовою звуків, важливо займатися всіма елементами звукової сторони мови, оскільки для оформлення висловлювання мають велике значення всікомпоненти (темп, дикція, сила голосу, інтонація).

Проблема становлення, розвитку та виховання звукової культури мовлення була предметом дослідження вчених різних галузей: фізіологів (О.Іванов-Смоленський, М.Красногорський, І.Павлов), психологів (Л.Виготський, Д.Ельконін, М.Жинкін, Р.Левіна, О.Леонтьєв, О.Лурія, М.Швачкін), педагогів (М.Кольцова, Г.Ляміна, М.Фомічова і ін.), лінгвістів (В.Бельтюков, О.Гвоздєв), методистів (В.Городілов, О.Жильцов).

У педагогічній і психологічній літературі процес оволодіння дитиною звуковою будовою мови достатньо повно описаний у роботах О. Гвоздева, В. Бельтюкова, А. Салахової, Д. Ельконіна, М. Хватцева, М. Жинкіна, І. Зимньої, Є. Радіної та інших.

Центральним питанням загальної проблеми дитячої звуковимови є становлення і розвиток звукової культури мовлення та оволодіння дітьми дошкільного віку звуками рідної мови. І саме слід звертати увагу на правильність вимови звуків у дітей, на їх дикцію, темп, тембр і т.д., так як це є основою основ мовної культури взагалі. Якщо ж цей процес ігнорувати, то можуть виникнути проблеми з мовленням у майбутньому. На цю проблему слід звертати увагу як педагогам, так і батькам під час взаємодії з дітьми. Педагог повинен володіти цими знаннями для розрізнення норми та патології у процесі засвоєння звуків мовлення, для побудови раціональної програми формування та корекції вимови дитини.

Іноді робота вихователя з формування правильного мовлення ототожнюється з роботою логопеда. Натомість, виховання звукової системи

мови не можна зводити лише до формування правильної вимови звуків. Вихователь допомагає дитині оволодівати правильним мовленням, диханням, правильною вимовою звуків рідної мови, привчає дітей до оптимального темпу говоріння, формує правильну дикцію, розвиває фонематичний слух.

Отже, виховання звукової культури мовлення дітей є важливою умовою у подальшому розвитку зв'язного мовлення дошкільника, його комунікативної компетентності в майбутньому. Однак, недостатня розробленість даного питання послужила підставою для визначення теми нашої кваліфікаційної роботи: «Особливості використання логопедичних технік у процесі формування звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Об'єктом дослідження є процес формування звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження-педагогічні умови формування звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан розв'язання проблеми формування звукової культури у психолого-педагогічній науці та практиці.
2. Визначити загальні показники сформованості звуковимови у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.
3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.
4. Розробити й апробувати експериментальну методику формування звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі **методи** дослідження:

– теоретичні: теоретичний аналіз і синтез, які застосовувались на етапах визначення цілей, предмета, гіпотези і завдань дослідження, а також у розробці програми виховання звукової культури мовлення дітей, в оцінці результатів дослідження;

– емпіричні: діагностичні методики, спостереження, анкетування, аналіз календарного плану вихователя з розвитку мовлення, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний);

– математичної статистики – кореляційний та факторний аналізи.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що розроблено критерії, показники та рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення; розроблено та апробовано систему роботи щодо виховання звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, удосконалено форми і методи роботи педагога в означеному напрямі.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 62. Загальний обсяг 98 сторінок, основного тексту – 72.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведеного дослідження ми прийшли до таких висновків:

1. Проблема формування звукової культури у психолого-педагогічній науці та практиці є досить актуальною і першочерговою. Теоретичними засадами виховання звукової культури мовлення є фонетики, як галузі лінгвістики про звуки мовлення і фонему. *Фонема* є найменшою мовною одиницею, що розділяє і розпізнає морфеми, слова, їхні форми в мовному потоці.

Основними поняттями звукової культури мовлення є: фонема; артикуляція звуків; дикція; орфоепічна правильність мови; висота, сила, тембр та темп мовлення; фонематичний слух дитини; інтонація та засоби її виразності. Важливими акустичними джерелами утворення звуків є: *голосове джерело, турбулентне та імпульсивне*.

Звукова культура формується і розвивається на основі добре розвиненого фонематичного слуху. Під яким розуміється здатність дитини розпізнавати звуки рідної мови чи смисло-розрізнявальних комплексів на яких базується звуковий аналіз окремих елементів мовлення.

Формування звукової культури мовлення передбачає злагоджену і чітку артикуляцію звуків, правильну їх вимову, сформоване мовленнєве дихання, уміння використовувати достатню гучність голосу, нормальний темп мовлення і різноманітні засоби виразності.

2. Проаналізувавши чинні програми розвитку та виховання дитини дошкільного віку «*Я у Світі*», «*Дитина*», «*Впевнений старт*», «*Українське дошкілля*» визначили загальні показники сформованості звуковимови у дітей дошкільного віку . Звукова культура мовлення дитини старшого дошкільного віку переходить на якісно новий рівень: дитина правильно вимовляє звуки рідної мови, диференціює близькі і схожі звуки, визначає кількість звуків у

словах, інтонаційно виокремлює певний звук з-поміж інших під час ігрових вправ, знає, що слова складаються зі звуків, здатна аналізувати звуковий склад мови.

Удосконалюється фонематичний слух, слухова увага, мовленнєве дихання, артикуляційний апарат, фонематичне сприймання. Розвинений фонематичний слух сприяє правильній диференціації близьких фонем. Дитина поступово оволодіває оптимальним темпом мовлення, розрізняє на слух наявність певного звука, уміє добирати слова на зазначений звук, виділяти перший і останній звук у слові, визначати та інтонувати звук, що найчастіше зустрічається у словах, віршах, утішках тощо

Дитина легко помічає і виправляє помилки у мовленні інших та власному, помічає неправильну вимову звуків.. Спостерігаються поодинокі випадки неправильної вимови деяких звуків, зокрема «р», «ж», «ч» але в більшій мірі це явище пов'язано із зміною молочних зубів.

Опрацювавши наукові джерела визначено критерії та показники рівнів сформованості звукової культури мовлення у дітей старшого дошкільного віку: *правильна звуковимова* (дитина слухає і коригує свою звуковимову, вловлює спільне та відмінне у фонемах, добирати 2–3 слів з однаковим звуком, оволодіває правильною вимовою); *спотворена вимова* (малята спотворюють звуки, внаслідок неправильної укладки артикуляційних органів); *відсутність звука в мовленні дитини* (пропускання звука у словах). *заміна одного звука іншим* (використання звуків-замінників).

Отримані дані констатувального експерименту уможливили виокремлення наступних рівнів звуковимови дітей: *низького, середнього та високого*. Було встановлено, що 73 % дітей мають високий рівень звуковимови (діти правильно вимовляють усі звуки, вони розпізнають їх у словах); 21 % - середній рівень звуковимови (окремі звуки дитина спотворює, або

використовує звуки-замінники); 6 % - низький рівень звуковимови (діти *не вміють вимовляти звук, або пропускають його у словах*).

Було встановлено, що звукова культура мовлення переходить на новий рівень, в основному діти правильно вимовляють звуки рідної мови, диференціюють близькі й схожі звуки, визначають кількість звуків у словах, інтонаційно виокремлюють кожен звук з поміж інших, визначають кількість звуків у словах. Однак частина дітей має недоліки у звуковимові, тому по відношенню до даною категорією дітей має бути розроблена система роботи по вихованню правильної звуковимови.

3. Нами визначено роль педагогів та батьків щодо формування звукової культури мовлення у дітей дошкільного віку.

Анкетування вихователів дало нам наступні результати: майже всі опитані вихователі створюють розвивальне мовленнєве середовище для виховання у дітей звукової культури мовлення; систематично застосовують індивідуальний та диференційований підходи до дітей після індивідуальної перевірки стану їх звуковимови; у освітньому процесі активно використовують дидактичні ігри та вправи, усну народну творчість, проводять рухливі ігри з дітьми, де є звуконаслідувальні слова, використовують малі жанри фольклору. Однак, не всі педагоги використовують зазначені методи роботи з дітьми, надаючи перевагу лише дидактичним іграм та вправам.

Отримавши дані анкетування вихователів ми можемо говорити про їхню цілеспрямовану роботу у вихованні звукової культури дітей дошкільного віку, але потребує подальшого удосконалення ширший вибір методів та прийомів щодо формування даної якості у дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Анкетування батьків дало нам наступні результати: більшість батьків активно спілкуються з дітьми і заохочують їх до вимови звуків, використовують художню літературу, ігри на звуконаслідування, інколи малі фольклорні жанри, однак з'ясувалося, що 45 % батьків не звертають належної

уваги на стан звуковимови своїх дітей. Обмежуються лише виправленням вимови спотвореного звука, але не проводять з дитиною відповідної роботи на правильну його постановку. Корекційно-виховну роботу покладають на дошкільний заклад.

Здійснивши практичне дослідження нашої проблеми, ми можемо констатувати, що взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї сприятиме формуванню звукової культури мовлення у дітей.

4. Розроблено й апробовано експериментальну методичку формування звукової культури мовлення у період дошкільного дитинства.

Започатковуючи формувальний експеримент, нами виділено та обгрунтовано педагогічні умови виховання звукової культури мовлення у старших дошкільників: здійснення своєчасної індивідуальної перевірки звуковимови у дітей; створення розвивального мовленнєвого середовища; підбір ефективних методів і прийомів виховання звукової культури мовлення дітей; врахування індивідуально-диференційованого підходу до дитини; використання малих фольклорних жанрів. Визначено два напрямки роботи з дітьми щодо удосконалення даної якості: розвиток фонематичного слуху та формування правильної звуковимови.

Система роботи включала методи та прийоми виховання звуковимови у старших дошкільників. Серед них ігри та вправи на звуконаслідування та диференціацію звуків, рухливі ігри; казки та оповідання зі звуконаслідуванням, заучування віршів, чистомовок, скоромовок, розглядання картинок тощо.

До прийомів належать: зразкова мова вихователя, постановка звуків, повторення правильної звуковимови, показ, імітація.

Нами підготовлені виступи на педагогічній раді та батьківських зборах, розроблені методичні рекомендації вихователям та пам'ятки для батьків.

На етапі контрольного експерименту здійснено порівняльний аналіз рівнів сформованості правильної звуковимови у дітей. Дітей, які володіють

високий рівнем правильної звуковимови у експериментальній групі збільшилося на 13%, в контрольній - тільки на 5%; дітей із середнім рівнем у експериментальній групі зменшилось на 9%, у контрольній – на 3%. Зважаючи на те, що після формувального експерименту залишився відсоток дітей з низьким рівнем, засвідчує, що з цими дошкільниками потрібно продовжувати індивідуальну роботу з формування правильної звуковимови.

Педагоги стали використовувати різноманітні методи та прийоми у роботі з дітьми, керуватися виділеними нами педагогічними умовами. Зростає обізнаність і зацікавленість батьків звуковимовою своїх дітей, виникло бажання контролювати своє мовлення і мовлення своїх дітей.